

۱. دلیل اعمال قاعده نسبی سرمایه

در صورت کم‌بیمه‌گی

منبع مالی بیمه‌گر برای پرداخت خسارت، حق بیمه‌های دریافتی است. بیمه‌گر باید به نسبت مبلغ بیمه‌شده و براساس نرخ ریسک، حق بیمه دریافت کند تا بتواند تعهدات خود را ایفا کند. بنابراین مبلغی که مبنای محاسبه حق بیمه بوده مؤید حداکثر تعهد بیمه‌گر است، زیرا بیمه‌های اموال تابع اصل غرامت‌اند. به موجب این اصل بیمه‌گذار خسارت‌دیده بر اثر وقوع خطر، تعادل مالی‌اش به هم خورده و وظیفه بیمه‌گر رفع این نابسامانی مالی و قراردادن بیمه‌گذار در وضعیتی است که قبل از وقوع حادثه منجر به خسارت داشته است. اعمال این اصل به مفهوم آن

می‌کند و بیمه‌گر حق دارد که مسئول حادثه را تحت تعقیب قرار دهد و خسارت خود را از او طلب کند. بیمه‌گذار نیز نمی‌تواند برای یک خسارت از دو منبع (بیمه‌گر و مسئول حادثه) منتفع شود.

در مواردی که اموال بیمه‌شده در مقابل یک خطر طی چند بیمه‌نامه پوشش داده شده باشد بیمه‌گذار فقط می‌تواند خسارت را حداکثر تا میزان واقعی خسارت و تا سقف جمع مبالغ بیمه‌شده از جمع بیمه‌گران به نسبت سهم قبولی هر یک از آنها دریافت کند. بنابراین بیمه‌گذار فقط زمانی محق به دریافت خسارت واقعی خویش است که مبلغ بیمه‌شده تکافو کند و مورد بیمه به قیمت واقعی خود بیمه شده باشد، چون به هر حال مسئولیت

است که بیمه‌گذار نمی‌تواند از وجود بیمه استفاده کند. بیمه‌گذار محق به دریافت خسارت واقعی است، آن هم براساس مبلغ بیمه‌شده زیرا حداکثر تعهد بیمه‌گر به میزان سرمایه بیمه‌شده یا ارزش جایگزینی و یا جایگزینی مورد بیمه خسارت‌دیده است. پس اگر اموالی به کمتر از قیمت واقعی بیمه‌شده باشد، مشمول قاعده نسبی است و خسارت بیمه‌گذار به تناسب مبلغ بیمه‌شده با قیمت واقعی قابل پرداخت خواهد بود. در واقع بیمه‌گذار فقط محق به دریافت خسارت تا میزان واقعی است و اگر همه خسارت خود را از بیمه‌گر دریافت کرد به موجب اصل جانشینی (ماده ۳۰ قانون بیمه) کلیه حقوق خود را در مقابل مسئول حادثه به بیمه‌گر منتقل

کم‌بیمه‌گی چیست؟

• آیت کریمی

بیمه‌گر برای پرداخت خسارت حداکثر تا میزان سرمایه بیمه‌شده است. خسارتی که بیمه‌گر می‌پردازد به خسارت فیزیکی محدود است و در ارزیابی آن ارزش معنوی و علائق شخصی ملاک نیست.

ماده ۱۹ قانون بیمه ایران مقرر می‌دارد: «مسئولیت بیمه‌گر عبارت است از تفاوت قیمت مال بیمه‌شده بلافاصله قبل از وقوع حادثه با قیمت باقیمانده آن بلافاصله بعد از حادثه. خسارت حاصله به پول نقد پرداخت خواهد شد مگر اینکه حق تعمیر یا عوض برای بیمه‌گر در سند بیمه پیش‌بینی شده باشد. در این صورت بیمه‌گر ملزم است موضوع بیمه را در مدتی که عرفاً کمتر از آن نمی‌شود تعمیر یا عوض کرده تهیه و تحویل نماید. در هر صورت حداکثر مسئولیت بیمه‌گر از مبلغ بیمه‌شده تجاوز نخواهد کرد».

ایفای تعهد بیمه‌گر که در متن قرارداد بیمه مشخص می‌شود به سه روش زیر امکان‌پذیر است:

۱. بر مبنای سرمایه بیمه‌شده
۲. بر اساس ارزش جایگزینی یا جایگزینی اموال خسارت‌دیده
۳. بر اساس حداکثر خسارت برآورد شده (EML) و یا حداکثر خسارت احتمالی (PML) ^۲.

در بیمه‌نامه براساس سرمایه بیمه‌شده، حداکثر تعهد بیمه‌گر مبلغ بیمه‌شده است که در متن قرارداد نیز مندرج است. برای دریافت خسارت واقعی، مبلغ بیمه‌شده باید برابر با ارزش واقعی اموال بیمه‌شده باشد. اگر این اموال قابل تهیه از بازار باشد باید برابر با قیمت بازار اموال بیمه‌شده باشد و چنانچه این اشیا قابل تهیه از بازار نباشد - نظیر اشیای تاریخی یا آثار هنری - روش‌های دیگری برای برآورد آنها بر مبنای نظر کارشناسی وجود دارد. مبلغ

بیمه‌شده نه تنها در زمان صدور بیمه‌نامه بلکه در هنگام تحقق خطر و ورود خسارت نیز باید برابر با ارزش واقعی باشد تا بیمه‌گذار بتواند کل خسارت خود را دریافت کند و گرنه مشمول ماده ۱۰ قانون بیمه می‌شود که مقرر می‌دارد: «در صورتی که مالی به کمتر از قیمت واقعی بیمه‌شده باشد بیمه‌گر فقط به تناسب مبلغی که بیمه کرده است با قیمت واقعی مال، مسئول خسارت خواهد بود».

از آنجا که ارزش اشیا و اموال بیمه‌شده دائماً در نوسان است و به طور معمول افزایش پیدا می‌کند کمتر موردی پیش می‌آید که قیمت اشیا پایین بیاید. پیگیری

ولی اجرای آن دشوار می‌باشد. از طرف دیگر برای اینکه بیمه‌گر هر افزایش جزئی ارزش مورد بیمه را بهانه قرار ندهد و بیمه‌گذار را از دریافت خسارت محروم نکند معمولاً ۱۰ تا ۱۵ درصد افزایش قیمت را بیمه‌گران نادیده می‌گیرند و از اعمال قاعده نسبی سرمایه ناشی از کم‌بیمه‌گی خودداری می‌کنند و کل خسارت را می‌پردازند. ولی برای افزایش، بیشتر از این میزان، قاعده نسبی را کلاً اعمال می‌کنند و خسارت را به میزان نسبت مبلغ بیمه‌شده به ارزش واقعی می‌پردازند.

در اقتصادهای تورمی به ویژه در

این موضوع برای بیمه‌گذار دشوار است. او چگونه می‌تواند به طور مرتب قیمت‌ها را کنترل کند تا اگر قیمت‌ها افزایش پیدا کرد بلافاصله درخواست افزایش سرمایه کند؟ ساده‌ترین روش این است که با افزایش قیمت اموال بیمه‌شده بیمه‌گذار درخواست کند و بیمه‌گر نیز با صدور الحاقیه سرمایه بیمه‌شده را افزایش دهد و حق بیمه متناسب با آن را دریافت کند تا بیمه‌گذار برای این مبلغ بدون پوشش بیمه‌ای نباشد. این روش اگرچه ساده است

کشورهای در حال توسعه اعمال قاعده نسبی سرمایه مشکلاتی برای بیمه‌گذاران فراهم می‌کند. این مشکلات درباره اموال و ماشین‌آلات وارداتی مشهودتر است. در این موارد اگر بیمه‌گذار بیمه‌نامه‌ای بر مبنای سرمایه داشته باشد براساس شرایط تورمی اقتصاد و نوع اموال بیمه‌شده می‌تواند تصمیم بگیرد. برای مثال اگر تورم آهنگ ثابتی دارد، مثلاً سالانه ۱۰ درصد، بیمه‌گذار و بیمه‌گر می‌توانند در بخش شرایط خصوصی بیمه‌نامه توافق کنند که

به طور اتوماتیک اموال بیمه‌شده در زمان تجدید بیمه‌نامه ۱۰ درصد افزایش یابد. در چنین شرایطی به همان نسبت حق بیمه نیز تعدیل می‌شود و تعهد بیمه‌گر نیز افزایش می‌یابد. ولی اگر افزایش نرخ تورم آهنگ ثابتی نداشته باشد استفاده از شاخص‌ها راه‌حل مناسبی است، به شرطی که این نوع شاخص‌ها را مراکز رسمی نظیر مرکز آمار، بانک مرکزی و وزارت بازرگانی تهیه کنند. در این صورت بیمه‌گر و بیمه‌گذار می‌توانند شاخص معینی را توافق کنند. برای مثال افزایش شاخص قیمت مصرف‌کننده (consumer price index=CPI) در شرایط خصوصی بیمه‌نامه ذکر می‌شود. بدین معنا که در هنگام خسارت این شاخص مبنای تعیین مبلغ بیمه‌شده در هنگام خسارت است و براساس آن بیمه‌گر تعهد خود را ایفا می‌کند.

امروزه به کمک رایانه و اینترنت دسترسی به انواع شاخص‌ها در کشورهای مختلف امکان‌پذیر است و به نفع طرفین قرارداد نیز می‌باشد. بیمه‌گر حق بیمه مناسب با ریسک و مبلغ بیمه‌شده و بیمه‌گذار نیز خسارت واقعی خود را دریافت می‌کنند. حتی امروزه شاخص کالاهای مختلف در بورس‌های مختلف جهان در اختیار مردم قرار دارد و می‌توان برای اموال و کالاهای مختلف شاخص بورس همان کالا یا اشیاء را مبنای مبلغ بیمه‌شده قرار داد و براساس آن مبلغ بیمه‌شده، حق بیمه و خسارت را تعیین کرد. درخصوص ماشین‌آلات موضوع قدری متفاوت است. اگر ماشین‌آلات ساخت داخل کشور باشند و هنوز در خط تولید قرار داشته باشند تعیین مبلغ بیمه‌شده و خسارت تا اندازه‌ای آسان است. می‌توان قیمت ماشین‌آلات خسارت‌دیده را از کارخانه تولیدکننده پرسید و پس از کسر میزان استهلاک

خسارت را محاسبه کرد. مشکل زمانی است که چنین ماشین‌آلاتی دیگر در خط تولید قرار ندارند، بنابراین باید قیمت و ارزش ماشین‌آلات مشابه را ملاک تعیین خسارت قرار داد که همان بازده و میزان تولید را داشته باشند. اما برای ماشین‌آلاتی که ساخت داخل نیستند و از خارج کشور وارد شده‌اند تعیین مبلغ بیمه‌شده در هنگام تحقق خطر و ورود خسارت تا اندازه‌ای مشکل است. اولاً در هنگام صدور بیمه‌نامه بیمه‌گذار باید دقت کند که قیمت ماشین‌آلات در محل نصب به اضافه هزینه نصب ملاک صدور بیمه‌نامه باشد تا بتواند خسارت واقعی خود را دریافت کند، زیرا بیمه‌گذار علاوه بر ارزی که برای خرید ماشین‌آلات بر طبق پروفورما سفارش داده هزینه‌های دیگری نیز پرداخته است. بدین معنا که هزینه حمل تا محل بارگیری یا بندر، عوارض گمرکی و سود بازرگانی بر صادرات کشوری که ماشین‌آلات از آنجا خریداری شده، هزینه حمل و بارگیری، تخلیه، عوارض گمرکی و سود بازرگانی کشور مقصد و هزینه حمل در کشور مقصد و در نهایت هزینه نصب در محل مورد نظر نیز باید در نظر گرفته شود.

■ مبلغ بیمه‌شده نه تنها در زمان صدور بیمه‌نامه بلکه در هنگام تحقق خطر و ورود خسارت نیز باید برابر با ارزش واقعی باشد تا بیمه‌گذار بتواند کل خسارت خود را دریافت کند و گرنه مشمول ماده ۱۰ قانون بیمه می‌شود که مقرر می‌دارد: «در صورتی که مالی به کمتر از قیمت واقعی بیمه‌شده باشد بیمه‌گر فقط به تناسب مبلغی که بیمه کرده است با قیمت واقعی مال، مسئول خسارت خواهد بود»

همچنین امکان دارد که تعدادی متخصص از کارخانه سازنده ماشین‌آلات به محل نصب آمده و مدتی برای نصب و راه‌اندازی و آزمایش آنها اقامت داشته باشند. حق‌الزحمه نصب و بلیت رفت و برگشت و کلیه هزینه‌های محتمل دیگر را هم بیمه‌گذار باید متحمل شود. همه این هزینه‌ها باید در تعیین مبلغ بیمه‌شده ملاک قرار گیرند تا بیمه‌گر بتواند کلیه خسارت‌های وارده بر بیمه‌گذار را بپردازد، و گرنه مشمول کم‌بیمه‌گی می‌شود و بیمه‌گر قاعده نسبی را اعمال خواهد کرد. درخصوص ماشین‌آلات وارداتی نیز موضوع در خط تولید بودن مصداق دارد. اگر همان مدل و نوع ماشین‌آلات دیگر تولید نمی‌شود ملاک پرداخت خسارت ماشین‌آلات مشابه با همان توان تولیدی و بازده خواهد بود. البته در بیمه‌نامه‌های مبتنی بر سرمایه، تعهد بیمه‌گر پرداخت مبلغ معینی وجه نقد با در نظر گرفتن کلیه شرایط قرارداد است. بیمه‌گذار به دلخواه خود خسارت دریافتی را هزینه می‌کند و بیمه‌گر حق دخالت در آن را ندارد. ممکن است بیمه‌گذار تصمیم بگیرد که ماشین‌آلات از نوع دیگری را تهیه و نصب کند. در این صورت بیمه‌گر دخالت نخواهد کرد ولی اگر بیمه‌نامه همچنان ادامه یابد و خسارت‌های دوم و سوم واقع شود بیمه‌گر نحوه هزینه کردن خسارت اول را در نظر می‌گیرد. اگر اموال خسارت‌دیده به حالت اول برگشته باشد بیمه‌گذار بلافاصله که اموال به حالت اول برگشت باید از بیمه‌گر درخواست کند که کارشناس خود را برای بازدید بفرستد. در صورتی که تأیید شود که اموال خسارت‌دیده به حالت اول برگشته است، باید به میزان خسارت دریافتی الحاقیه صادر و حق بیمه متناسب با زمان باقیمانده پرداخت شود تا مبلغ بیمه‌شده مجدداً به حالت اول برگردد. بیمه‌گذار باید بابت خسارت دریافتی حق

بیمه به بیمه‌گر پرداخت کند، ولی اگر بیمه‌گذار خسارت دریافتی را صرف بازسازی اموال خسارت‌دیده نکرده و در محل دیگری هزینه کرده باشد تعهد بیمه‌گر برای خسارت دوم و به بعد براساس مبلغ کسر خسارت اول تعهد دارد. حالت سوم اینکه اموال به حالت اول برگشته و خسارت دریافتی صرف بازسازی اموال خسارت‌دیده شده ولی به بیمه‌گر اطلاع داده نشده و الحاقیه افزایش سرمایه و برگشت به حالت اولیه صادر نشده است. در این حالت تعهد بیمه‌گر به نسبت مبلغ باقیمانده پس از کسر خسارت اول به کل ارزش پس از بازسازی خواهد بود. یعنی بیمه‌گذار به نسبت خسارت دریافتی بیمه‌گر خود خواهد بود و کل خسارت را نمی‌تواند دریافت کند. نتیجه نهایی اینکه بیمه‌گذار در بیمه‌های اموال پس از دریافت خسارت و هزینه کردن آن و برگشت به حالت اولیه باید از بیمه‌گر درخواست کند که موضوع را تأیید کند و با صدور الحاقیه و دریافت حق بیمه اضافی تعهد خود را به حالت اولیه برساند. در این صورت است که بیمه‌گذار پوشش کامل برای بقیه مدت خواهد داشت و می‌تواند مجدداً در صورت تحقق خطر و ورود خسارت همه خسارت خود را دریافت کند. شایان ذکر است که در بیمه‌نامه‌های اموال فهرست اموال بیمه‌شده جزو لاینفک قرارداد بیمه است و در صورت کم‌بیمه‌گی بیمه‌گر براساس فهرست اموال، قاعده نسبی سرمایه را برای تک‌تک اموال بیمه‌شده اعمال می‌کند. ممکن است مواردی کم‌بیمه‌گی نداشته باشند و مواردی افزون بیمه‌شدگی داشته باشند یا به همان ارزش واقعی خود بیمه شده باشند. بیمه‌گر قاعده نسبی سرمایه را برای کم‌بیمه‌گی را فقط برای مواردی که کم بیمه شده‌اند اعمال خواهد کرد. به ندرت بیمه‌گر حاضر می‌شود که بدون

دریافت فهرست اموال بیمه‌شده کل مبلغ را ملاک کم‌بیمه‌گی قرار دهد. بنابراین، فهرست اموال به همراه ارزش واقعی تک‌تک آنها باید ملاک صدور قرارداد بیمه باشد.

۲. جایگزینی

اصل جایگزینی از زمانی مورد بحث قرار گرفت که تولیدکنندگان صنعتی در کشورهای اروپایی، پس از خسارت دیدن ماشین‌آلات با خسارتی که از بیمه‌گر دریافت می‌کردند نمی‌توانستند در شرایط قبل از تحقق خطر قرار گیرند، زیرا

که بیمه‌گذاران را از این دغدغه خاطر رهایی بخشند. در نتیجه بیمه‌گران بیمه‌نامه با شرط جایگزینی را به بازار عرضه کردند. همان‌طور که اشاره شد در شرایط عادی به موجب قرارداد بیمه تعهد بیمه‌گر پرداخت میزان معینی پول بابت خسارت است. بدین ترتیب بیمه‌گذار نمی‌تواند انتظار داشته باشد که بیمه‌گر اموال خسارت‌دیده را جایگزین کند و بیمه‌گر نیز نمی‌تواند بیمه‌گذار را وادارد که پول دریافتی را برای بازسازی و جایگزینی صرف کند، ولی در مواردی بیمه‌گر به موجب قانون می‌تواند بیمه‌گذار را وادار به

بیمه‌گذار زیان‌دیده فقط دو منبع مالی برای شروع تولید مجدد پس از حادثه منجر به خسارت داشت. اول، خسارتی که از بیمه‌گر دریافت می‌کرد و دوم، ذخیره استهلاک که همه ساله در صورت‌های مالی شرکت منظور می‌شود. دلیل آن هم این بود که تورم و افزایش قیمت ماشین‌آلات و ورود ماشین‌آلات جدید گاهی خرید و نصب ماشین‌آلات خسارت‌دیده را از لحاظ اقتصادی توجیه‌ناپذیر می‌کرد. به همین سبب بیمه‌گذاران به دنبال پوشش کامل و بیمه‌گران به دنبال ارائه بیمه‌نامه‌ای بودند

جایگزینی را کمتر اعلام کرده باشد و بر مبنای آن بیمه‌نامه صادر شده باشد و کارشناس ماشین‌آلات بیمه شده را در هنگام صدور بیمه‌نامه کمتر از ارزش روز بازار آن اموال برآورد کند، در صورت وقوع حادثه به همان نسبت خسارت کمتر پرداخت خواهد شد. یعنی اگر بیمه‌گذار در هنگام عقد قرارداد ارزش اموال را ۳۰ درصد کمتر برآورد کرده باشد به همان نسبت از خسارت کسر خواهد شد که اگر در اقتصاد تورمی بیمه‌گذار هنگام صدور بیمه‌نامه به مبلغ بازار اموال خود را بیمه کرده باشد و تورم موجب شده باشد که هنگام خسارت کارشناس کم‌بیمه‌گی تشخیص دهد در این صورت نیز بیمه‌گر خسارت را به نسبت مبلغ بیمه‌شده به ارزش روز ورود خسارت پرداخت خواهد کرد. در چنین شرایطی بیمه‌گذار باید مکانیزمی برای تعدیل سرمایه بیمه‌شده براساس اوضاع و احوال اقتصادی پیش‌بینی و با بیمه‌گر درخصوص افزایش اتوماتیک، استفاده از شاخص یا شرایط دیگری توافق کند تا بتواند خسارت واقعی خود را دریافت کند. البته در بیمه‌نامه‌های با شرط جایگزینی برای ماشین‌آلات و ساختمان نیز استهلاک از خسارت کم می‌شود و اگر مبلغ پرداختی به اضافه ذخیره استهلاک بیمه‌گذار را از نظر مالی در شرایطی قرار ندهد که ماشین‌آلات متناسب با ماشین‌آلات خسارت‌دیده یا نوع مشابه آن را جایگزین کند بیمه‌گر مبلغ خسارت را در اختیار بیمه‌گذار قرار می‌دهد تا خود بیمه‌گذار به هر نحوی که مصلحت بداند ماشین‌آلات یا ساختمان خسارت‌دیده را جایگزین کند. روش جایگزینی، هم برای جبران خسارت اشیا و ماشین‌آلات به کار می‌رود و هم برای ساختمان. در ارتباط با خسارت اموال و ماشین‌آلات، وظیفه بیمه‌گر جایگزینی اموال آسیب‌دیده با همان مشخصات است

و در صورتی که امکان‌پذیر نباشد نوع مشابه آن است. در مورد ساختمان وظیفه بیمه‌گر بازسازی و تعمیر آن است به طوری که ساختمان در وضعیتی قرار گیرد که بلافاصله قبل از حادثه در آن وضعیت بوده است. البته بیمه‌گذار نمی‌تواند انتظار داشته باشد که جایگزینی موبه‌مو و دقیقاً همانند گذشته انجام پذیرد و تعمیرات در حد معقول و عملی انجام خواهد گرفت. چنانچه بیمه‌گر در ایفای تعهدات خود مرتکب قصور شود مسئول جبران عواقب ناشی از این قصور خواهد بود.

به موجب ماده ۱۹ قانون بیمه اگر بیمه‌گر تعمیر یا عوض را در سند بیمه پیش‌بینی کرده باشد در این صورت ملزم است که موضوع را در مدتی که عرفاً کمتر از آن نمی‌شود تعمیر کند یا عوض را تهیه کند و تحویل دهد. این همان جایگزینی و عرفاً به این مفهوم است که زمانی که تعمیرات بلافاصله می‌تواند شروع شود یا ماشین‌آلات نیز داخلی است و می‌توان

■ اصل جایگزینی از زمانی

مورد بحث قرار گرفت که

تولیدکنندگان صنعتی در

کشورهای اروپایی، پس از

خسارت دیدن ماشین‌آلات با

خسارتی که از بیمه‌گر

دریافت می‌کردند

نمی‌توانستند در شرایط قبل از

تحقق خطر قرار گیرند، زیرا

تورم و افزایش قیمت

ماشین‌آلات و ورود

ماشین‌آلات جدید گاهی خرید و

نصب ماشین‌آلات خسارت‌دیده را

از لحاظ اقتصادی

توجیه‌ناپذیر می‌کرد به همین

سبب بیمه‌گذاران به دنبال

پوشش کامل و بیمه‌گران به

دنبال ارائه بیمه‌نامه‌ای بودند که

بیمه‌گذاران را از این دغدغه

خاطر رهایی بخشد

بلافاصله سفارش داد؛ در اولین فرصت باید تعمیر و جایگزینی را انجام داد تا حداقل توقف در تولید بیمه‌گذار ایجاد شود. ولی گاهی ماشین‌آلات خارجی است. برای قطعات و یا ماشین‌آلاتی که خسارت کلی دیده‌اند می‌توان به کارخانه سازنده سفارش داد و اگر چنین ماشین‌آلاتی دیگر در خط تولید نیستند ماشین‌آلات مشابه سفارش داد یا حتی ممکن است لازم باشد که سفارش ویژه داده شود. تهیه این ماشین‌آلات از کشور سازنده، تشریفات انتقال و نصب آنها ممکن است حتی بیش از یک سال طول بکشد. بنابراین عرفاً در اینجا ممکن است با توجه به نوع اموال آسیب‌دیده زمان طولانی‌تری لازم باشد. بیمه‌گذار نباید از این بابت شکایتی داشته باشد و در هر صورت حداکثر مسئولیت بیمه‌گر از مبلغ بیمه‌شده تجاوز نخواهد کرد.

هرگاه شرکت بیمه به انتخاب خود یا طبق قانون موظف باشد که مورد بیمه خسارت‌دیده را جایگزین کند بیمه‌گذار موظف است که به هزینه خود کلیه اسناد، مدارک، نقشه‌ها، طرح و دفاتر و کلیه اطلاعات مورد نیاز بیمه‌گر را تهیه کند و ارائه دهد. در این صورت نیز بیمه‌گر مجبور نیست که کلیه اموال بیمه‌شده را به طور کامل و دقیق جایگزین کند و تا جایی که نیاز باشد جایگزین خواهد کرد. به هر حال حداکثر تعهد بیمه‌گر برای هر یک از اقلام مورد بیمه در حد سرمایه بیمه‌شده خواهد بود و نه بیشتر. بنابراین تعهد بیمه‌گر براساس ارزش جایگزینی بازسازی و تعمیر ماشین‌آلات و ساختمان و سایر اموال و برگشت به شرایط قبل از وقوع حادثه است. هزینه‌های اضافی بابت بهتر شدن و استهلاک به عهده بیمه‌گذار است، مانند تعویض کاشی، سنگ، نقاشی ساختمان و نظایر آن که قدیمی بوده‌اند و حالا موجب بهتر شدن ساختمان شده‌اند.

بیمه‌گر به تناسب، بخشی از این هزینه‌ها را بابت بهتر شدن از بیمه‌گذار مطالبه می‌کند. البته اگر تعمیرات جزئی باشد و قطعات کوچکی از ماشین‌آلات تعویض شده باشد بیمه‌گر چیزی بابت بهتر شدن یا هزینه استهلاک کسر نمی‌کند. این موارد مربوط به خسارت‌های بزرگ است.

۳. جایگزینی نو به جای کهنه

قبلاً گفتیم که در اروپا صنعتگران و تولیدکنندگان چون با خسارت دریافتی به اضافه ذخیره استهلاک نمی‌توانستند ماشین‌آلات و ساختمان‌های تولیدی خود را به شرایط قیل از حادثه برگردانند به فکر چاره افتادند تا به نحوی تمام خسارت خود را با استفاده از پوشش بیمه‌ای از بیمه‌گران دریافت کنند. ابتدا بیمه‌نامه با شرط جایگزینی به بازار اروپا عرضه شد و تا مدتی بیمه‌گذاران به جایگزینی به آن صورت اکتفا کردند، اما سپس دریافتند که این بیمه‌نامه نیز آنها را با مشکل مواجه می‌کند، زیرا بیمه‌گر تعهدات خود را پس از کسر استهلاک انجام می‌دهد. در نتیجه منابع مالی کافی برای آن نداشتند. به دلیل وجود تورم و افزایش روزافزون قیمت ماشین‌آلات و ساختمان‌ها آنها نمی‌توانستند به وضعیت قبل از حادثه برگردند و تولیدشان با وقفه مواجه می‌شد یا مجبور بودند که کارگران خود را اخراج کنند. بیمه‌گران به فکر چاره افتادند تا بیمه‌نامه دیگری با عنوان «نو به جای کهنه» (new for old) به بازار عرضه کنند ولی این بیمه‌نامه هم با مشکل حقوقی مواجه شد. زیرا بیمه‌گران خطرهای احتمالی را بیمه می‌کردند (تحقق خطر بیمه‌شده در آینده و در طول مدت قرارداد بیمه محتمل است و بیمه‌گران تعداد زیادی ریسک را که در حوزه جغرافیایی وسیعی پراکنده است بیمه می‌کنند و با استفاده از حساب احتمالات و تجربیات گذشته به محاسبه

حق بیمه می‌پردازند، در حالی که استهلاک امری محتمل نیست بلکه حتمی است. بنابراین خسارتی را که حتماً واقع خواهد شد چگونه باید بیمه کرد). بحث بین کارشناسان فنی و حقوقدانان مدت‌ها ادامه داشت تا سرانجام نیاز شدید بیمه‌گذاران، بیمه‌گران را وادار کرد تا بیمه‌نامه با شرایط نو به جای کهنه را عرضه کنند: بیمه کردن استهلاک، البته با محدودیت. به این صورت که شرکت‌های بیمه بیمه‌نامه با شرط جایگزینی نو به جای کهنه را برای تمام ساختمان‌ها و ماشین‌آلات عرضه نمی‌کردند و نمی‌کنند و فقط ماشین‌آلات و ساختمان‌هایی تحت پوشش این بیمه‌نامه قرار می‌گیرند که تقریباً در شرایط نو قرار دارند، یعنی مثلاً استهلاک آنها حداکثر ۳۰ درصد و شرایط بازده‌شان ۷۰ درصد است. استهلاکی هم که بیمه‌گران محاسبه می‌کنند استهلاک فنی است و نه دفتری. تفاوت استهلاک فنی و دفتری در این است که برای مثال ممکن است براساس محاسبات مالی و شرایط ماشین‌آلات، عمر ماشین‌آلات ۵ سال تعیین شده باشد. در

■ **در اروپا صنعتگران و تولیدکنندگان چون با خسارت دریافتی به اضافه ذخیره استهلاک نمی‌توانستند ماشین‌آلات و ساختمان‌های تولیدی خود را به شرایط قبل از حادثه برگردانند ابتدا بیمه‌نامه با شرط جایگزینی به بازار اروپا عرضه شد اما سپس دریافتند که این بیمه‌نامه نیز آنها را با مشکل مواجه می‌کند، زیرا بیمه‌گر تعهدات خود را پس از کسر استهلاک انجام می‌دهد. در نتیجه منابع مالی کافی برای آن نداشتند لذا بیمه‌گران به فکر چاره افتادند تا بیمه‌نامه دیگری با عنوان «نو به جای کهنه» (new for old) به بازار عرضه کنند**

این صورت همه ساله ۲۰ درصد ذخیره استهلاک برای آن در نظر می‌گیرند. در پایان سال پنجم ارزش دفتری این ماشین‌آلات به واحد پول می‌رسد، یعنی یک ریال، ولی این ماشین‌آلات همچنان در خط تولید در شرایط مطلوب در حال کار کردن هستند. برای مثال مدت عمر خودروبی را مسئولان مالی ۵ سال در نظر می‌گیرند. با ۲۰ درصد ذخیره استهلاک در هر سال، در پایان سال پنجم ارزش دفتری یک ریال است. در حالی که اتومبیل‌های از همان مدل و ساخت ۲۰ سال پیش همچنان در حال کار کردن هستند. همین وضعیت در مورد ساختمان نیز صدق می‌کند. عمر مفید ساختمان را معمولاً ۲۰ سال در نظر می‌گیرند و در پایان ۲۰ سال، ارزش دفتری آن واحد پول است. در حالی که عمر مفید برخی از ساختمان‌های بتونی ممکن است ۱۰۰ سال باشد. بنابراین بیمه‌گر استهلاک فنی را در نظر می‌گیرد و از خسارت قابل پرداخت کسر می‌کند. با عرضه بیمه‌نامه نو به جای کهنه، بیمه‌گر استهلاک ساختمان و ماشین‌آلاتی را که در شرایط مندرج در بیمه‌نامه قرار دارند کم نمی‌کند بلکه ماشین‌آلات و ساختمان خسارت دیده را با نو جایگزین می‌کند. جایگزینی با ماشین‌آلات و اموالی که عیناً از همان نو و مدل هستند و همان ظرفیت و توان تولیدی را دارند، انجام می‌شود و اگر امکان نداشته باشد با نوع مشابه آن که در همان شرایط قرار دارد صورت می‌گیرد و از خسارت چیزی بابت استهلاک کسر می‌شود. البته در بیمه نو به جای کهنه نیز سقف تعهد بیمه‌گر در قرارداد بیمه درج می‌شود. یعنی همان رقمی که ملاک محاسبه حق بیمه قرار گرفته است به عنوان خسارت پرداخت می‌شود. در این وضعیت بیمه‌گذار می‌تواند ماشین‌آلات و ساختمان خود را با خسارتی که از بیمه‌گر دریافت کرده است نوسازی و ماشین‌آلات

نو تهیه کند. در ضمن، وقفه‌ای در تولید پیش نیاید و کارگران آنها بیکار نشوند. از بیمه‌نامه نو به جای کهنه در موجودی انبارها و موجودی فروشندگان استفاده نمی‌شود، چون این موجودی‌ها خودشان نو هستند. در بیمه مهندسی نیز نو به جای کهنه مفهومی ندارد، چون همه چیز در شرایط نو قرار دارد. در خسارت‌های جزئی مهندسی، قطعات خسارت‌دیده با نو جایگزین می‌شوند و اگر ماشین‌آلات بر اثر تحقق خطر بیمه‌شده، اعم از در حال ساخت و یا نصب، خسارت ببینند با نو جایگزین می‌شوند بدون اینکه نیازی باشد که این شرط در بیمه‌نامه درج شود. برای تعیین خسارت در برخی از رشته‌ها مکانیزم تعیین میزان خسارت به نحوی است که اعمال قاعده نسبی سرمایه‌چندان مصداق پیدا نمی‌کند و فقط سقف تعهد بیمه‌گر در قرارداد بیمه درج می‌شود. برای مثال، در خصوص موجودی سردخانه‌ها که خسارت کالاهای فاسد شدنی نظیر میوه، مرکبات، ماهی و نظایر آن براساس قیمت روزی تعیین می‌شود که قرار بوده کالا ترخیص و به بازار عرضه شود. مثلاً تاجری ماهی سفید در سردخانه به امانت گذاشته تا در نیمه دوم اسفندماه از سردخانه ترخیص و برای روز عید به مشتریان عرضه شود. چنانچه قبل از فرا رسیدن زمان ترخیص بر اثر قطع برق و یا مواردی که در قرارداد از موارد تحقق تحقق خطر بوده و از استثناها نباشند ماهی از بین برود و دیگر خرید و جایگزینی آن در بازار امکان‌پذیر نباشد، بیمه‌گر منتظر فرارسیدن زمان ترخیص ماهی یعنی نیمه دوم اسفندماه می‌شود تا قیمت ماهی در آن زمان در محل عرضه مشخص و براساس این قیمت خسارت محاسبه و پرداخت شود. سقف تعهد مبلغی است که در قرارداد بیمه قید شده است. برای مثال در بیمه محصولات کشاورزی چنانچه بر اثر

آفت، محصول کشاورز دچار خسارت شود خسارت براساس زمان برداشت کالا در نزدیک‌ترین محل عرضه آن پرداخت می‌شود؛ یا اگر محصول از آن دسته محصولاتی باشد که بورس عرضه در محل معینی وجود دارد، نظیر پنبه براساس قیمت مکان عرضه یا بورس آن محصول پس از برداشت محصول آن سال و زمان عرضه، خسارت تعیین و پرداخت می‌شود. البته سقف تعهد در قرارداد بیمه قید می‌شود و قاعده نسبی قابل اعمال نیست.

۴. کم‌بیمه‌گی در بیمه‌های مسئولیت

زندگی در دنیای پیچیده امروز همراه با انواع خطرهاست. تردیدی نیست که اختراعات و کالاهای ناشی از تکنولوژی‌های جدید برای مردم رفاه آورده‌اند ولی خطرهایی نیز به همراه آورده‌اند که جان و مال انسان‌ها را تهدید می‌کنند. وسایل نقلیه زمینی، دریایی و هوایی برای حمل بار و مسافر، انواع فرآورده‌های صنعتی، پتروشیمی و شیمیایی، داروها و غیره، بارهای سنگینی از دوش انسان برداشته‌اند اما به همان نسبت او را به دردسر هم انداخته‌اند! برای

■ اکنون مسئولیت براساس نظریه تقصیر به کناری نهاده شده است و نظریه خطر یا حتی نظریه مطلق خطر در مقابل خسارت‌های وارده به جان و مال انسان مطرح است در مسئولیت بر مبنای نظریه مطلق خطر، ایجادکننده خطر در مقابل خسارت‌ها و زیان‌های جانی و مالی وارده به اشخاص مسئول است و اثبات خلاف آن نیز جایز نیست

مثال، امروزه از تکنولوژی هسته‌ای در سطح وسیعی در علم پزشکی و دارویی استفاده می‌شود ولی همین تکنولوژی عواقب و عوارض بی‌شماری برای انسان در بردارد. تولیدکنندگان محصولات مختلف غذایی و خانگی و نظایر آن در خصوص عوارض جانبی تولیدات خود در مقابل مصرف‌کنندگان مسئول‌اند. به همین علت اکنون مسئولیت براساس نظریه تقصیر به کناری نهاده شده است و نظریه خطر یا حتی نظریه مطلق خطر در مقابل خسارت‌های وارده به جان و مال انسان مطرح است. هر شخصی که وسیله‌ای را به کار می‌اندازد، در واقع خطر بالقوه‌ای برای جان و مال مردم به وجود می‌آورد. وی در مقابل خسارت وارده به جان و مال مردم مسئول است و باید آن را جبران کند، مگر اینکه خلاف آن را ثابت کند. در مسئولیت بر مبنای نظریه مطلق خطر، ایجادکننده خطر در مقابل خسارت‌ها و زیان‌های جانی و مالی وارده به اشخاص مسئول است و اثبات خلاف آن نیز جایز نیست. برخی از واحدهای تولیدی صنعتی، مانند نیروگاه‌های هسته‌ای، چنان خطرناک هستند که اگر انفجاری در آنها پیش آید سال‌ها جان و مال میلیون‌ها انسان در حوزه جغرافیایی وسیعی تهدید خواهد شد. بنابراین به طور مطلق و بدون قید و شرط در مقابل خسارت‌های وارده مسئول‌اند.

بدون شک حادثه مصیبت بار ۲۶ آوریل سال ۱۹۸۶ در نیروگاه چرنوبیل شوروی سابق را به خاطر دارید که هنوز هم عوارض آن به طور کامل از بین نرفته است. انفجار یکی از چهار رآکتور برق در اوکراین در لحظات نخستین ۳۱ کشته، ۱۰۰۰ مجروح و ۱۳۵۰۰۰ بی‌خانمان به همراه داشت. اما از این بدتر، آثار بعدی

بود: کشورهای اروپایی، توکیو، واشنگتن و سراسر نیمکره شمالی در معرض تشعشعات رادیو اکتیو قرار گرفتند. یکصد هزار نفر بر اثر ابتلا به سرطان جان خود را از دست دادند و زیان‌های مالی تاکنون دست کم سه میلیارد دلار برآورد شده است. حوادثی از این دست همچنان در جای‌جای دنیا رخ می‌دهد و هزاران نفر را دچار ضرر و زیان می‌کند. به همین علت قانون‌گذاران در کشورهای مختلف جهان، قوانین متعددی برای حرفه‌ها و مشاغل و صنایع گوناگون برای جبران خسارت‌های وارده به مردم وضع کرده‌اند. البته وجود قوانین، ولو از نوع مترقی آن، تامین کافی به مردم عرضه نمی‌کند. در کنار این قوانین مترقی مؤسسات بیمه باید انواع پوشش‌های بیمه‌ای مناسب را طراحی و به بازار عرضه کنند.

دولت‌ها در مواردی که صنعت بیمه بازرگانی انگیزه کافی برای ارائه پوشش بیمه‌ای ندارد یا حجم خسارت‌ها بسیار سنگین است و شرکت‌های بیمه نیز نمی‌توانند پورتفوی خود را اداره کنند و یا به خرید پوشش اتکالی بپردازند، انواع بیمه‌های اجباری را تحت نظام صندوق بیمه‌ای پیش‌بینی می‌کنند. البته این صندوق‌ها با مکانیزم بیمه‌ای اداره می‌شوند ولی دولت آن را پشتیبانی می‌کند. چنانچه ذخایر صندوق تکافو نکند دولت از محل بودجه‌ای که همه ساله در برنامه خود پیش‌بینی می‌کند به جبران خسارت‌ها می‌پردازد. بیمه مسئولیت از جمله رشته‌های بیمه‌ای است که در سال‌های اخیر بسیار گسترش پیدا کرده است زیرا سطح فرهنگ مردم نیز بالا رفته و حق و حقوق خود را کاملاً تشخیص می‌دهند و از طریق وکلای حرفه‌ای در مراجع قضایی از حقوق خود دفاع می‌کنند. شرکت‌های

بیمه نیز محصولات مختلف بیمه‌ای برای انواع مسئولیت‌ها طراحی و عرضه کرده‌اند. کم‌بیمه‌گی در بیمه مسئولیت بسیار متداول است، علت آن ماهیت خاص این رشته می‌باشد. تنها مرجعی که باید عامل خسارت و میزان آن را تعیین کند، دادگاه است. بنابراین بیمه‌گران برای ایفای تعهدات خود باید منتظر صدور رای مرجع قضایی بمانند تا براساس آن خسارت‌های وارده را جبران کنند. البته این موضوع الزامی نیست و در مواردی که مسئولیت بیمه‌گذار برای بیمه‌گر محرز باشد در صورت رضایت و توافق زیان‌دیده، بیمه‌گر قبل از صدور رای دادگاه ممکن است تعهد خود را ایفا کند و در انتظار صدور رای نماند. البته در مواردی نیز برای دفاع از حیثیت حرفه‌ای بیمه‌گذار و به اصرار او بیمه‌گر برای تبرئه بیمه‌گذار موضوع را در

در مدتی طولانی صورت می‌گیرد معمولاً میزان خسارت پرداختی بیشتر می‌شود. به همین علت امروزه بیمه‌گذاران علاقه‌مند هستند که سقف بیمه‌نامه نامحدود باشد. بیمه‌گران نیز این کار را انجام می‌دهند و بیمه‌نامه مسئولیت با سقف تعهد نامحدود صادر می‌کنند. هم‌اکنون در بازارهای کشورهای توسعه یافته بیمه‌نامه مسئولیت جامع عرضه می‌شود که زندگی ۲۴ ساعته بیمه‌گذار را در مقابل خسارت وارده به اشخاص ثالث که از انواع مسئولیت او ناشی می‌شود تعهد می‌کند. یعنی دیگر لازم نیست که بیمه‌گذاران برای اتومبیل خود یک بیمه‌نامه مسئولیت، برای شغل خود یک بیمه‌نامه و برای سایر موارد نیز انواع بیمه‌نامه‌ها را تهیه کنند. بیمه‌نامه برای زندگی ۲۴ ساعته برای انواع مسئولیت‌ها و با سقف تعهد نامحدود صادر می‌شود. در

مراجع قضایی دنبال می‌کند و حتی در مواردی هزینه دفاع از بیمه‌گذار خود را نیز می‌پردازد. اگر بیمه‌گر مسئولیت حرفه‌ای خود را بیمه کرده باشد صرف‌نظر از میزان خسارت وارده علاقه‌مند به صدور رای بر عدم مسئولیت بیمه‌گذار است و موضوع را پشت کار در مراجع قضایی پی‌گیری می‌کند. به هر حال از آنجا که صدور رای

کشور ما به دلیل مشکلات فنی و حقوقی بیمه‌نامه با سقف تعهد نامحدود صادر نمی‌شود که همین موضوع سبب مشکلات متعددی برای مردم شده است. متداول‌ترین بیمه مسئولیت در ایران که ۴۰ درصد پورتفوی مؤسسات بیمه و ۵۰ درصد کل خسارت‌های پرداختی بازار را شامل می‌شود بیمه مسئولیت دارندگان

وسایل نقلیه موتوری زمینی (بیمه شخص ثالث) است. در حوادث وسایل نقلیه موتوری میزان تعهد شرکت‌های بیمه در مورد تعداد زیان‌دیدگان خارج از وسیله نقلیه بیمه‌شده نامحدود و در مورد سرنشینان آن، محدود به ظرفیت مجاز وسیله نقلیه است. از این‌رو، در یک خسارت جانی ممکن است دادگاه عامل حادثه را محکوم به پرداخت چندین دیه کند. در این زمینه بیمه‌گران تلاش می‌کنند که زیان‌دیدگان را به نوعی راضی کنند. برای مثال در خارج از دادگاه به توافق برسند و خسارت پرداخت شود. گرچه به دلیل اجباری بودن، زیان‌دیده حق مراجعه مستقیم به بیمه‌گر برای دریافت خسارت خود را دارد ولی تعداد بی‌شماری از زیان‌دیدگان ترجیح می‌دهند که منتظر رای دادگاه بمانند. قوه قضاییه همه ساله میزان دیه را افزایش می‌دهد و زمان رسیدگی به موضوع نیز در مراجع قضایی طولانی است. در نتیجه، بیمه‌گذار عامل زبانی که در زمان وقوع حادثه پوشش کافی داشته است، در زمانی که رای صادر می‌شود دیگر سقف تعهد بیمه‌نامه‌اش تکافو نمی‌کند. در این شرایط، بیمه‌گذار نباید بقیه مبلغ را از هزینه شخصی خود بپردازد و در صورت نداشتن توان مالی کافی برای پرداخت دیه به زندان برود. کم نیستند رانندگانی که اکنون به دلیل نداشتن توان مالی کافی برای پرداخت دیه در زندان به سر می‌برند. تنها راه چاره نیز صدور بیمه‌نامه با سقف تعهد نامحدود است. ولی از آنجا که این بیمه همه ساله زیان‌هنگفتی به صنعت بیمه تحمیل می‌کند، بیمه‌گران هم تمایلی به ارائه پوشش بیمه مسئولیت نامحدود ندارند. امیدواریم که این مشکل در آینده با توجه به تحولات اخیر بازار حل شود.

۵. بیمه‌نامه اولین خسارت (first loss)

در بحث کم‌بیمه‌گی و آثار ناشی از آن، مسائل فنی جانبی نیز مطرح می‌شود. در

وهله اول تفکیک ریسک و صدور بیمه‌نامه براساس اولین خسارت قرار دارد که تعهد بیمه‌گر کمتر از میزان سرمایه درگیر با ریسک است. گاهی واحد صنعتی یا تجاری در سطح جغرافیایی بسیار وسیعی پراکنده است (مثل مس سرچشمه، ایران‌خودرو، مجتمع صنعتی عسلویه، ذوب‌آهن، بانک ملی و...) در چنین مواردی سرمایه بیمه شده مجموع کل سرمایه واحد صنعتی یا تجاری بیمه شده است ولی به آسانی می‌توان آنها را به تعداد زیادی ریسک تقسیم کرد. عوامل مختلفی (مثل فاصله ساختمان‌ها از هم، ارتفاع ساختمان‌ها، طرز قرار گرفتن ماشین‌آلات، دیوار یا درهای ضد حریق، نوع تولید، مواد اولیه‌ای که به کار می‌رود محصولات که تولید می‌شود، سیستم‌های ایمنی، خطرهای بیمه‌شده و...) برای تفکیک ریسک وجود دارند. با وجود این، عوامل استاندارد شده‌ای را نمی‌توان برای تفکیک ریسک برشمرد، بلکه برای هر واحدی که تفکیک ریسک می‌شود کارشناسان شرایط و عوامل همان ریسک را باید در نظر بگیرند. تفکیک ریسک در

■ دولت‌ها در مواردی که

صنعت بیمه بازرگانی انگیزه

کافی برای ارائه پوشش

بیمه‌ای ندارد یا حجم

خسارت‌ها بسیار سنگین

است و شرکت‌های بیمه نیز

نمی‌توانند پورتنوی خود را

اداره کنند و یا به خرید

پوشش اتکایی بپردازند،

انواع بیمه‌های اجباری را

تحت نظام صندوق بیمه‌ای

پیش‌بینی می‌کنند. البته این

صندوق‌ها با مکانیزم بیمه‌ای

اداره می‌شوند ولی دولت آن

را پشتیبانی می‌کند

یک واحد صنعتی که خطر بالقوه انفجار در آن وجود دارد به گونه‌ای متفاوت با واحد دیگری که خطر انفجار در آن وجود ندارد صورت می‌گیرد. حتی گاهی جابه‌جایی برخی از ماشین‌آلات تولید یا قرارگرفتن انبار مواد اولیه در کنار خط تولید نحوه تفکیک ریسک را تغییر می‌دهد. به همین علت نه تنها عوامل مثبت و استاندارد شده‌ای برای تفکیک ریسک وجود ندارد، بلکه با تغییرات در واحد تولیدی تفکیک ریسک نیز به هم می‌خورد. به همین دلیل لاقلاً هر دو سال یک‌بار باید مورد تجدیدنظر قرار گیرد.

مزیت تفکیک ریسک چیست؟ مهم‌ترین مزیت آن این است که شرکت بیمه صادرکننده بیمه‌نامه به تعداد ریسک‌ها می‌تواند برای خود سهم نگهداری منظور کند. حجم حق بیمه‌ای که بابت خرید پوشش اتکایی می‌پردازد به شدت کاهش پیدا می‌کند و چه بسا تعداد زیادی از ریسک‌های تفکیک شده در داخل قراردادهای اتکایی قرار می‌گیرد و کمتر درون سیستم واگذاری اتکایی اختیاری قرار می‌گیرد که کاری پرحجم و سنگین و پرهزینه است و گاهی ممکن است درصدی هم بدون پوشش اتکایی باقی بماند. دیگر اینکه بیمه‌گر برای هر ریسک نرخ متناسب با آن را اعمال می‌کند. یعنی ریسک ساختمان اداری نرخی متفاوت با نرخ ریسک انبارها، خط تولید، سالن غذاخوری، دفتر اداری، تعمیرگاه، تاسیسات آب‌رسانی، برق‌رسانی و غیره دارد. در حالی که اگر بیمه‌گر تفکیک ریسک نکند و کل مجموعه را یک ریسک بداند باید نرخ واحدی اعمال کند. ضمن اینکه همان‌طور که اشاره شد مشکلات اتکایی فراوانی نیز خواهد داشت. بنابراین هرچه بیمه‌گر بتواند با توجه به عوامل مؤثر، واحد صنعتی و تجاری را به ریسک‌های زیادی تقسیم کند به سود او و

بیمه‌گذار خواهد بود. بیمه‌گذار نیز حق بیمه متناسب با ریسک را پرداخت خواهد کرد. بعد از تفکیک ریسک، موضوع صدور بیمه‌نامه براساس اولین خسارت (فرست لاس) مطرح می‌شود. قبلاً صدور بیمه‌نامه براساس سرمایه و ارزش جایگزینی مطرح می‌شد. در بیمه‌نامه اولین خسارت حداکثر تعهد بیمه‌گر براساس حداکثر خسارت برآورد شده (EML) یا حداکثر خسارت احتمالی^۲ (PML) است که در آنها حداکثر تعهد بیمه‌گر مجموعه سرمایه بیمه شده نیست، بلکه رقمی به مراتب کمتر از کل سرمایه است. همان‌طور که قبلاً در مورد تفکیک ریسک گفته شد بعد از اینکه ریسک‌ها تفکیک شدند برای هر ریسک نیز در بسیاری از موارد امکان اینکه بر اثر تحقق خطر یا خطرهای بیمه شده خسارت کلی وارد شود و کل مجموعه از بین برود وجود ندارد. براساس EML یا PML درصد معین است بنابراین رقم تعیین شده، مشخص‌کننده حداکثر تعهد بیمه‌گر در هر حادثه خواهد بود و چون در هر حادثه تعهد بیمه‌گر بر مبنای EML یا PML تعیین می‌شود حق بیمه را بیمه‌گر براساس کل سرمایه دریافت می‌کند. از آنجا که تعهد بیمه‌گر به اندازه EML یا PML مثلاً ۶۰ درصد تعیین می‌شود، که به مراتب کمتر از کل سرمایه است، ۳۰ تا ۴۰ درصد تخفیف به بیمه‌گذار در حق بیمه داده می‌شود. البته از آنجا که تعریف EML و PML از یک کشور به کشور دیگر تفاوت می‌کند و حتی در یک کشور نیز از یک شرکت به شرکت دیگر ممکن است متفاوت باشد، به همین دلیل بهتر است که بیمه‌گر و بیمه‌گذار منظور خود را از EML یا PML بیان و بر سر تعریف واحدی توافق کنند تا بعداً اختلافی بین آنها پیش

نیاید. چون در تعیین EML و PML سلیقه‌های متفاوتی وجود دارد بهتر است که از کارشناسان و شرکت‌های متخصص این امر استفاده شود. به همین دلیل است که بیمه‌گران اتکایی، گزارش هر کارشناس یا بیمه‌گری را در خصوص EML و PML نمی‌پذیرند، بلکه تهیه‌کننده گزارش باید شناخته شده باشد. در برخی از بازارها حتی EML و PML کمتر از ۵۰ درصد را نمی‌پذیرند، چون اتفاق افتاده که EML یا PML تعیین شده صحیح نبوده است و خطر با PML ۶۰ درصد اتفاق افتاده و کل ریسک سوخته و از بین رفته است. اما در چه مواردی بیمه‌نامه براساس EML یا PML صادر می‌شود؟ اصولاً بیمه‌نامه‌های اولین خسارت بر مبنای EML و PML برای کلیه واحدهای صنعتی و تجاری وجود دارد. امروزه در اغلب کشورهای توسعه یافته بیمه‌نامه‌های آتش‌سوزی بر همین اساس صادر می‌شود، در حالی که در کشورهای در حال توسعه کمتر صادر می‌شود که دو دلیل دارد. اول اینکه کشورهای در حال توسعه فاقد کارشناسان و شرکت‌های متخصص برای

در کشور ما کم‌بیمه‌گی بسیار شایع است. اولین دلیل آن این است که تهیه بیمه‌نامه به ویژه در واحدهای صنعتی و تجاری به عهده واحد اداری یا مالی است. این دسته از متخصصان اغلب با ارقام دفتری سروکار دارند و بیمه‌نامه را نیز بر همان اساس تهیه می‌کنند. یعنی ارزش کالاها و اموال، ارزش دفتری و استهلاک آنها، استهلاک دفتری است. در صورتی که ارزش باید قیمت بازار و استهلاک، استهلاک فنی باشد

محاسبه EML و PML هستند. دوم اینکه چون به شرکت‌های بیمه اتکایی وابستگی دارند آنها کمتر چنین بیمه‌نامه‌هایی را از این شرکت‌ها می‌پذیرند. به همین علت تعداد بیمه‌نامه‌های First Loss در این کشورها اندک است.

بیمه‌نامه براساس First Loss در چه مواردی صادر می‌شود: ۱. در مواردی که محاسبه کل سرمایه مشکل و سرمایه به طور مرتب در تغییر است (نظیر انبارهای گمرک) ۲. در مواردی که مورد بیمه در سطح جغرافیایی وسیعی پراکنده باشد و فقط در نقطه خاصی تراکم سرمایه وجود دارد. ۳. در مواردی که خطرهای بیمه شده و فعالیت ریسک‌های مختلف یکسان نیست. ۴. در مواردی کل سرمایه بیمه شده مبنای صدور قرار گیرد به دلیل بالا بودن مبلغ بیمه شده برای بخش اعظم آن باید پوشش اتکایی تهیه شود که بسیار پرهزینه است و گاهی چون وارد اختیاری می‌شود بسیار دشوار و پرهزینه خواهد بود. ۵. مهم‌ترین نکته اینکه چون این امکان وجود ندارد که کل سرمایه درگیر با ریسک در یک حادثه از بین برود، بنابراین، ضرورت ندارد که کل مبلغ به عنوان حداکثر تعهد بیمه‌گر قرار گیرد. فقط کافی است که بتوان EML و PML دقیق برای حداکثر تعهد بیمه‌گر تعیین کرد. در این صورت، هم به نفع بیمه‌گر خواهد بود و هم به سود بیمه‌گذار: بیمه‌گر نیاز اتکایی کمتری خواهد داشت و بیمه‌گذار از تخفیف اولین خسارت استفاده خواهد کرد. البته اگر اشتباهی در محاسبه EML و PML رخ داده باشد بیمه‌گذار برای آن بخش که کمتر محاسبه شده خسارتی دریافت نخواهد کرد.

تعاریف زیر از EML و PML را بیشتر بیمه‌گران پذیرفته‌اند:

EML یعنی حداکثر خسارت برآورد شده: براساس این تعریف تصور می‌شود که در صورت وقوع آتش‌سوزی، مورد بیمه در حالت نرمال فعالیت خود قرار دارد و کلیه تاسیسات و سیستم‌های اطفای حریق در حد مورد انتظار مورد استفاده قرار می‌گیرند و مؤثر واقع می‌شوند و شرایط موجود، غیرعادی و اتفاقی به حساب نمی‌آیند. در این شرایط حداکثر خسارتی که برآورد می‌شود حداکثر تعهد بیمه‌گر است.

PML یعنی حداکثر خسارت احتمالی: براساس این تعریف تصور می‌شود که آتش‌سوزی می‌تواند در شرایط نامساعد به وقوع بپیوندد، هیچ یک از سیستم‌های اطفای حریق به خوبی کار نکنند، آتش‌سوزی خودبه‌خود با مانع برخورد کند و دیگر موادی برای سوختن باقی نماند. یعنی بدترین شرایط و بدون هیچ کمکی. در این صورت میزان خسارت وارده چقدر خواهد شد: حداکثر خسارت، حداکثر تعهد بیمه‌گر است، مثلاً ۷۰ درصد.

حال باید دید که انتخاب EML و PML اختیاری است یا اجباری و آیا بیمه‌گر و بیمه‌گذار می‌توانند هر کدام را که می‌خواهند انتخاب کنند.

در خصوص واحدهای صنعتی، تجاری، انبارها و غیره باید گفت که هر کدام براساس شرایط ریسک، نوع تولید، نوع مواد اولیه، محصولات تولیدی و خطرهایی که ریسک را تهدید می‌کنند و بیمه‌گذار علاقه‌مند به بیمه کردن آن است، به سیستم ایمنی استاندارد و موثری نیاز دارند. این سیستم‌ها در هنگام وقوع حادثه باید بتوانند خسارت وارده را محدود و در کوتاه‌ترین زمان، حریق را اطفاء کنند. در صورتی که مورد بیمه سیستم ایمنی متناسب با شرایط آن و کارکنان کشیک باتجربه داشته باشد از EML استفاده می‌شود چون همه‌گونه امکانات اطفایی

متناسب با شرایط خود را دارد. مثلاً اگر مورد بیمه سالن‌های ورودی و خروجی مسافران فرودگاهی باشد که سیستم اسپرینکر با حساسیت دود و حرارت داشته باشد از EML استفاده می‌شود. چون به محض مشاهده آتش که هم حرارت و هم دود دارد بلافاصله سیستم اسپرینکر شروع به پاشیدن آب بر روی حریق می‌کند و آژیر را هم به صدا درمی‌آورد. وجود اسپرینکر برای این‌گونه ریسک‌ها و ساختمان‌های تجاری فوق‌العاده موثر است. بنابراین بیمه‌نامه براساس EML صادر می‌شود. برعکس اگر مورد بیمه امکانات و تاسیسات ایمنی مجهز و مناسب با نوع فعالیت و خطرهایی که آن را تهدید می‌کند نداشته باشد و یا در صورت بودن، کارایی لازم را برای مقابله با خطرهای بیمه شده نداشته باشد از PML استفاده می‌شود. مثلاً برای سالن تولید نورد فلزات که خطر انفجار دارد، سیستم اسپرینکر کارایی ندارد و در صورت وقوع انفجار در کوره ذوب همه تاسیسات از جمله تاسیسات اسپرینکر از بین می‌رود. در صورتی که اگر یک ساختمان تجاری اسپرینکر داشته باشد از تخفیف ویژه در حق بیمه استفاده می‌کند. پس در حالتی که سیستم ایمنی کافی

بیمه‌گذاران به ویژه بیمه‌گذاران واحدهای تجاری و صنعتی بزرگ باید واحدی به نام اداره بیمه و یا کارشناس بیمه داشته باشند تا با نگرش بیمه‌ای و براساس مبانی فنی، بیمه‌نامه با سرمایه مناسب و کافی برای ریسک‌های مورد نظر تهیه کنند و حتی‌الامکان هر دو سال یکبار سرمایه و سایر شرایط بیمه‌نامه نیز مورد تجدید نظر قرار گیرد

نباشد و یا در صورت تحقق خطر کارایی لازم را نداشته باشد بیمه‌نامه با شرایط PML صادر می‌شود.

نتیجه‌گیری

کم‌بیمه‌گی حالتی است که گریبان اغلب بیمه‌گذاران به ویژه بیمه‌گذاران صنعتی را می‌گیرد و موجب می‌شود که نتوانند همه خسارت خود را دریافت کنند. در کشور ما کم‌بیمه‌گی بسیار شایع است. اولین دلیل آن این است که تهیه بیمه‌نامه به ویژه در واحدهای صنعتی و تجاری به عهده واحد اداری یا مالی است. این دسته از متخصصان اغلب با ارقام دفتری سروکار دارند و بیمه‌نامه را نیز بر همان اساس تهیه می‌کنند. یعنی ارزش کالاها و اموال، ارزش دفتری و استهلاک آنها، استهلاک دفتری است. در صورتی که ارزش باید قیمت بازار و استهلاک، استهلاک فنی باشد. در مورد اول (ارزش دفتری و استهلاک دفتری) در صورت تحقق خطر و ورود خسارت، بیمه‌گذار به هیچ‌وجه نمی‌تواند با خسارتی که از بیمه‌گر دریافت می‌کند به اضافه ذخیره استهلاک، ساختمان و ماشین‌آلات خسارت دیده را جایگزین کند. از آنجا که بخشی از ماشین‌آلات وارداتی با نرخ‌های متفاوت ارز در زمان‌های مختلف تهیه شده است و ماشین‌آلات تولید داخلی نیز به دلیل تورم مرتب افزایش قیمت دارند، بنابراین بیمه‌گذاران به ویژه بیمه‌گذاران واحدهای تجاری و صنعتی بزرگ باید واحدی به نام اداره بیمه و یا کارشناس بیمه داشته باشند تا با نگرش بیمه‌ای و براساس مبانی فنی، بیمه‌نامه با سرمایه مناسب و کافی برای ریسک‌های مورد نظر تهیه کنند و حتی‌الامکان هر دو سال یکبار سرمایه و سایر شرایط بیمه‌نامه نیز مورد تجدید نظر قرار گیرد.

منابع:

- 1- EML (estimated maximum loss)
- 2- PML (probable maximum loss)